

Sergiu Bălătescu, *Fericirea în contextul social al tranziției postcomuniste din România*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2009, 287 p.

Lucrarea *Fericirea în contextul social al tranziției postcomuniste din România* se constituie într-o analiză exhaustivă a bunăstării subiective. Cartea, structurată în nouă capitole (însușind 287 de pagini), reușește să introducă cititorul în vastul domeniu al fericirii încadrat într-o perspectivă sociologică. Lucrarea este una dintre primele apariții de acest gen în România postcomunistă¹, având la bază teza de doctorat în sociologie susținută de Sergiu Bălătescu, în anul 2007, la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială din cadrul Universității din București. Calitatea deosebită a lucrării a fost recunoscută și recompensată cu Premiul „Dimitrie Gusti” al Academiei Române pentru 2009 (decernat în 2011).

Conceptul de fericire, fundamentat filozofic și reconstituit socio-istoric, este așezat de autor în granițele metodologiei cercetării sociologice rezultând astfel un spectru de analiză comparativă longitudinală și transversală la nivel european și național.

Identificând în critica lui Platon și a lui Aristotel la adresa hedonismului o concepție sumativă a exteriorității și interiorității (văzută ca virtute și intelect), Sergiu Bălătescu atrage interesul cititorului

asupra caracterului multidimensional al fericirii. Fericirea văzută în lumina dogmelor creștine oferă individului șansa de a atinge acest ideal doar în viața de după moarte, ceea ce duce la formarea unui arc peste timp între viziunea hedonistă și utilitarism. Simmel și Durkheim sunt printre primii sociologi care vor fi preocupați de a depăși nivelul comparațiilor interpersonale și vor muta cu adevărat accentul dinspre individ spre social. În societățile dezvoltate economic și libere din punct de vedere politic, în a doua jumătate a secolului XX, omul este așezat în centrul preocupărilor sociale. „... o dată cu apariția mișcărilor indicatorilor sociali, psihologiei umaniste și calității vieții apare premisa – nu pe deplin împlinită până acum – a unei conceptualizări multidimensionale și holiste a fericirii” (p. 27).

Bunăstarea subiectivă este prezentată ca noțiune integrativă pentru satisfacția cu viața, mulțumire și fericire. Prima referire la termenul de *bunăstare subiectivă* este identificată de autor într-un articol medical din 1962 semnat de Gruvstad, Kebbon și Lof (p. 28). Camlbell, Converse și Rogers definesc *bunăstarea subiectivă* ca reprezentând discrepanța percepută dintre aspirații și realizări², în timp ce Veenhoven consideră că aceasta reprezintă măsura în care individul își judecă în mod favorabil calitatea propriei vieți³. În acest sens, studiul *bunăstării subiective* constituie principala componentă a dimensiunii subiective a calității vieții⁴.

Definirea conceptului și delimitarea competențelor de cercetare a științelor sociale a provocat numeroase controverse redată într-o manieră sistematică de autor în primele capitole. Alături de distincția între nivelul cognitiv și cel afectiv, o altă diferențiere este prezentată ca având un grad de semnificație similar, respectiv împărțirea indicatorilor în sectoriali și globali. Valoarea metodologică asociată acestui concept poate fi desprinsă din următoarele cuvinte: „Conceptul de bunăstare subiectivă are suficiente proprietăți care dau sens studiului sistematic al său: validitatea, stabilitatea și fidelitatea” (p. 52). Perspectiva interpretativă a autorului se apropie în numeroase situații de unul dintre numele de referință în domeniul bunăstării subiective, Ruut Veenhoven, profesor la Universitatea Erasmus din Rotterdam, inițiatorul revistei *Journal of Happiness Studies* și creatorul „World Database of Happiness”.

Autorul asociază dificultățile metodologice în cercetarea bunăstării subiective cu tinerețea domeniului, subliniind necesitatea compatibilizării scalelor de măsurare utilizate în cercetările de evaluare a bunăstării subiective. Principalele tehnici de măsurare sunt evidențiate a fi: rapoartele personale bazate pe retrospecție, eșantioanele de experiențe, experiențele de vârf și de nadir, proiecțiile, observațiile realizate de alte persoane și analiza documentelor personale. Unul dintre capitolele ce se dovedește de o utilitate crescută pentru cercetarea din acest domeniu problematizează procesul de omogenizare a datelor culese în cercetări distincte ca spațiu social studiat, cât și prin măsurarea variabilelor prin întrebări diferite. Procedeele propuse dovedesc interesul crescut al autorului pentru asigurarea comparabilității datelor. În acest context, autorul evidențiază și erorile sistematice identificate în studiul bunăstării subiective: optimismul nerealist, efectul mai bun decât media și falsa unicitate. „Curba descendentă a satisfacției cu viața” evidențiază concepția autorului asupra modalității în

care indivizii evaluează nivelul de fericire a celorlalți. Concluzia este că dacă individul se află la o distanță mai mare de grupul relevant evaluat îi va asocia acestuia un grad de fericire mai scăzut. Datele analizate arată că oamenii din localitate și oamenii din țară sunt considerați mai puțin fericiți decât membrii familiei individului evaluator.

Factorii sociali care influențează bunăstarea subiectivă sunt grupați în patru categorii distincte: poziția în societate, relații sociale, context social și valori. Redau doar câteva dintre rezultatele analizei lui Sergiu Băltătescu: în majoritatea țărilor dezvoltate (dar nu și în România), fericirea crește cu înaintarea în vârstă sau relația este în formă de U; atât în cazul venitului, cât și al educației există o corelație pozitivă cu bunăstarea subiectivă, iar intensitatea relației crește în țările sărace; dintre variabilele de tip economic, nivelele PIB sunt cel mai bine corelate cu bunăstarea subiectivă; încrederea socială alături de celelalte variabile ale capitalului social corelează pozitiv cu nivelul bunăstării subiective; teama de criminalitate reduce bunăstarea subiectivă independent de nivelele propriu-zise ale crimei; optimismul se află în relație cu bunăstarea subiectivă, dar analize longitudinale au demonstrat că locuitorii din țările în tranziție își prezic cu mai puțină acuratețe bunăstarea subiectivă viitoare etc. Autorul atrage atenția asupra rezervelor pe care cercetătorii sociali trebuie să le aibă în momentul stabilirii relațiilor dintre factorii sociali și bunăstarea subiectivă și asupra necesității încadrării permanente a unor astfel de analize într-un context social larg.

Dintre principalele teorii de analiză a bunăstării subiective Sergiu Băltătescu alege să prezinte și să discute teoriile factorilor elementari, teoriile variației interindividuale și intersocietale (teoria nevoilor, teoria standardelor relative și teoria culturii), teoriile asupra relației dintre bunăstarea subiectivă și evaluarea domeniilor vieții (modelul *bottom-up* și modelul *top-down*),

teoriile contextuale, abstracte și acționale, teoriile ordinii, teoriile evaluării și teorii de sinteză (teorii dinamice-reglatoare și teorii constructivist-referențiale). Una dintre provocările căreia sociologul trebuie să-i găsească un răspuns este redată de următoarea reflecție: „Unul din punctele-cheie ale construcției unei teorii sociologice a fericii este modelarea relațiilor dintre micro-social (percepțiile la nivel individual) și factorii macro-sociali, care țin de contextul larg în care percepțiile asupra vieții bune se așază și la care se raportează” (p. 145).

Analizele bunăstării subiective la nivel european pornesc de la datele culese prin World Value Survey, Eurobarometrul țărilor candidate, Eurobarometrele 63-64 (2005) și diferite anchete naționale. Dintre țările UE 15, cele mai ridicate nivele de satisfacție cu viața sunt înregistrate în Danemarca, Suedia, Finlanda, Olanda și Luxemburg cu valori de 8-8,5 pe o scară până la 10. Autorul găsește pe baza datelor analizate un nivel scăzut al satisfacției cu viața (în jurul valorii de 5,5) în Grecia și Portugalia. Introducând în analiză și datele pentru celelalte state membre UE 27, autorul evidențiază câteva aspecte semnificative: în timp ce partea superioară a ierarhiei rămâne neschimbată, țările cu performanțe medii sunt ajunse de Slovenia, iar statele membre UE 15 cu performanțe scăzute sunt ajunse de țările baltice; cum era de așteptat, ierarhia este închisă la momentul analizei datelor de România cu valoarea 4,6 și Bulgaria cu valoarea 3,5.

Societatea românească se aseamănă până la un punct cu celelalte state europene postcomuniste din punct de vedere al variației bunăstării subiective în perioada de tranziție. Similaritatea pornește de la nivelul ridicat al expectanțelor oamenilor de la un regim democratic și de la mecanismele economiei capitaliste asociată însă de autor cu valori diferite de bunăstare subiectivă. În toate statele europene, perioada de tranziție a generat o serie de frustrări economice, sociale și politice, ceea

ce a dus la o scădere semnificativă a nivelului bunăstării subiective. Curba descendentă se oprește în unele state în perioada 1996-1997, în timp ce în România aceasta continuă până în anii 2000-2001. Ritmul de recuperare variază de la o țară la alta, iar autorul remarcă că doar trei țări au atins valori de bunăstare subiectivă similare cu cele măsurate la începutul tranziției: Slovenia, Letonia și Estonia. Pentru Germania de Est, Ungaria, Polonia și România este evidențiată o stopare a declinului, dar diferența de nivel este departe de a fi recuperată.

Principalele serii de date utilizate de autor în analiza bunăstării subiective în România postcomunistă sunt *Diagnoza calității vieții* inițiată de Institutul de Cercetare a Calității Vieții și *Barometrul de Opinie Publică* introdus în 1994 de Fundația pentru o Societate Deschisă. Rezultatele cercetării de calitatea vieții din 1979, preluate din Zamfir et al. 1984, i-au permis autorului să surprindă „o similitudine frapantă” între modalitatea de evaluare a domeniilor vieții în 1979 și 2003. Analizarea atentă a modalității de măsurare a bunăstării subiective în România îi permite sociologului să realizeze comparabilitatea și omogenizarea seriilor de date.

Ultima parte a lucrării configurează nivelul bunăstării subiective în România din 1990 până în 2005 utilizând atât perspectiva structurală asupra societății (poziție socială și context social), cât și perspectiva acțională (relații sociale și valori). Bunăstarea subiectivă pusă în relație cu poziția socială prin analizarea statistică a datelor pe variabilele: sex, categorie de vârstă, educație, status marital, mediul de rezidență, etnie, ocupație și venit. Cealaltă dimensiune a perspectivei structurale este contextul social văzut prin prisma mediului economic (bunăstare, inegalitate, insecuritate), mediului politic (încredere în instituții, participare, competență și satisfacție) și a calității socialului (încredere interpersonală, percepția conflictelor

sociale, teama de criminalitate și starea de spirit). Perspectiva acțională a bunăstării subiective este văzută ca fiind compusă din variabile ce măsoară relațiile sociale și valorile. Analiza calității relațiilor sociale consideră a fi relevante legăturile cu copiii, cu familia, cu prietenii și dintre oameni. Spectrul relevant al valorilor presupune evidențierea unor orientări generale de valoare și a religiozității.

Lucrarea sociologului Sergiu Bălătescu demonstrează modalitatea științifică în care

poate fi abordată problematica fericirii în societatea contemporană. Bunăstarea subiectivă este prezentată ca o soluție robustă de evaluare a calității societale, măsura aceasta păstrându-și o structură stabilă și fiind capabilă a reflecta schimbările sociale semnificative.

Alin Croitoru

Note

¹ În perioada interbelică acest domeniu a fost abordat de Petre Andrei în Problema fericirii. Fundamentul său eticosociologic (Iași, 1921). De asemenea, în anii '70 domeniul calității vieții a redevenit unul de interes pentru comunitatea academică, iar rezultatele pot fi identificate în lucrări precum cele publicate de Zamfir, C., Popescu, I.-A., Ștefănescu, Ș., Teodorescu, A., Vlăsceanu, L., și Zamfir, E. (1984) *Indicatori și surse de variație a calității vieții*. București: Academiei R.S.R.; Mărginean, I., și Bălașa, A. (coord.) (2005) *Calitatea vieții în România*. București:

Expert; Zamfir, E. (1989) *Incursiune în universul uman: noi ipostaze și dimensiuni ale fericirii*. București: Albatros.

² Campbell, Converse și Rogers (1976) (apud Bălătescu, S.) Satisfacția vieții în România (1990-2001). O cercetare comparativă asupra a două serii de date. *Revista de Cercetări Sociale*, nr. 3-4/2000, pp. 63-76.

³ Veenhoven, Ruut [1984] (1989) *Conditions of happiness*. Dordrecht, Boston, Lancaster: D. Raider Publishing company.

⁴ Diener (2000) (apud Bălătescu, S.) Abordări psihosociale ale satisfacției și fericirii. *Revista Calitatea vieții*, nr. 2/2003, pp. 261-163.